

УДК 330.3

Мороз Євген Олександрович

аспірант кафедри економічної теорії

Київського національного економічного університету

імені Вадима Гетьмана

Moroz Yevhen

Postgraduate of the Economic Theory Department

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

ORCID: 0000-0002-4558-8034

**МЕЖІ ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ
ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ СИСТЕМ
LIMITS OF POLITICAL POWER IN THE CONDITIONS OF
ECONOMIC TRANSFORMATION IN POST-SOCIALIST SYSTEMS**

***Анотація.** Акцентовано увагу на межах політичної влади у розрізі економічної трансформації постсоціалістичних країн. Вказано, що питання меж політичної влади залишається актуальним і має вивчатися науковцями і на сьогоднішній день. Досліджено зміст меж політичної влади в Україні, а також інших постсоціалістичних країнах. Проведено дослідження меж політичної влади із використанням історичного та компаративістського методу. Розглянуто сутність і зміст категорій "політична влада" та "трансформація", а також виникнення меж політичної влади у зв'язку із трансформаційними процесами, що відбувалися в постсоціалістичних системах.*

Визначено взаємодію, взаємозв'язок та взаємозалежність між економічною трансформацією та межами політичної влади, в умовах яких вона відбувається. Результати дослідження засвідчують наявність

негативних ефектів, що виникли під час реформ на перших етапах постсоціалістичної трансформації та впливають на межі політичної влади і пошук ефективної політики, яка б обмежувала її роль в економічних процесах. Наголошено, що вплив політичної влади мав істотне значення на розвиток трансформаційних процесів в Україні.

На основі функцій політичної влади та параметрів її меж у системі розглянуті основні характеристики її впливу на економічну трансформацію, а також відмінності між Україною та іншими постсоціалістичними країнами. Вказані суперечності, які виникли внаслідок змін пріоритетів та функцій політичної влади, а також те, яким чином це вплинуло на розвиток процесу постсоціалістичної трансформації.

Визначено роль і значення меж політичної влади в умовах постсоціалістичної трансформації. Сформульовано цільові пріоритети розвитку політичної влади, яка повинна включати соціальну оптимізацію, згладження наслідків реформ, публічний та самоконтроль. Зроблено висновки щодо необхідності змін функцій влади, виходячи із поточного стану економічної системи України та продовження процесу постсоціалістичної трансформації.

Ключові слова: *політична влада, економічна трансформація, постсоціалістична система.*

Summary. *Attention is focused on the limits of political power in the context of the economic transformation in post-socialist countries. It is indicated that the question of political power's limits remains relevant and should be studied by scientists even today. The content political power's boundaries in Ukraine, as well as other post-socialist countries, has been studied. The research of political power's limits was carried out using the historical and comparative methods. The essence and content in such categories as "political*

power" and "transformation" are considered, as well as the emergence of political power's limits in connection with the transformational processes that took place in post-socialist systems.

The interaction, relationship and interdependence between the economic transformation and limits of political power are determined. The results of the study testify the presence of negative effects that arose during the reforms at the first stages of the post-socialist transformation and affected limits of political power and search for an effective policy that would limit its role in economic processes. It was emphasized that the influence of political power had a significant impact on the development of transformational processes in Ukraine.

Based on functions of political power and parameters of its limits in the system, the main characteristics of its influence on economic transformation, as well as differences between Ukraine and other post-socialist countries, are considered. Contradictions that arose as a result of changes in priorities and functions of political power are indicated, as well as how it is affected on development of the process of post-socialist transformation.

The role and significance of political power's limits in conditions of post-socialist transformation are determined. Target priorities for development of political power are formulated, which should include social optimization, smoothing consequences of reforms, public and self-control. Conclusions are made regarding the need to change functions of power, based on the current state of the Ukraine's economic system and the continuation of post-socialist transformation process.

Key words: *political power, economic transformation, post-socialist system.*

Постановка проблеми. Друга половина ХХ сторіччя у працях західних науковців ознаменувалася боротьбою двох ідеологічно різних концепцій: капіталізму та соціалізму. Боротьба між цими ідеологіями мала

геополітичний характер, а мета двох блоків (соціалістичного та капіталістичного) полягала в тому, щоб одержати перемогу один над одним. Капіталізм, протистояв соціалізму із зауваженнями щодо його економічної ірраціональності та неефективності у зв'язку із руйнуванням інституційних та духовних основ "хорошої економіки". Більше того: соціалізм, згідно поглядів його критиків, виступав повною протилежністю не лише економіці, але й політичній свободі.

З тих же часів на перший план вийшло питання меж політичної влади. Очевидно, що в умовах державної монополії на встановлення директив та планів в економічній сфері, політична влада увібрала у себе значно ширший спектр завдань та функцій, аніж вплив, який спостерігався у західних країнах з існуючою капіталістичною системою. У підсумку боротьба між ідеологічними концепціями закінчилася перемогою капіталізму: з кінця 80-х років ХХ сторіччя почав спостерігатися занепад соціалістичних режимів. Відповідно, уряди цих країн поставили перед собою мету реформувати економіку, хоча відповідні зміни почали спостерігатися вже із зламом старої соціалістичної системи. Побудова ринкової (капіталістичної) системи у реаліях постсоціалістичних країн виглядала закономірним кроком у їхньому подальшому розвитку.

Аналіз досліджень і публікацій. Визначенням меж політичної влади в умовах процесу економічної трансформації в постсоціалістичних країнах займалися багато вітчизняних та іноземних економістів. Аналіз меж політичної влади в умовах трансформації економічних систем, ролі та функцій, які вони мали виконувати, а також їхнього впливу на соціальну сферу здійснювали такі вчені, як Я. Корнаї [2], Д. Белл [5], В. Баумоль [10], а також В. Геєць [1], М. Галабурда [7], М. Козловець [9] та багато інших.

Формулювання цілей статті. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження: опис, визначення сутності економічної трансформації та формулювання меж політичної влади за

відповідних умов, ролі та функції політичної сфери на трансформаційний процес. Окрім цього, слід виокремити наступні напрями роботи: аналіз особливостей меж політичної влади в Україні, порівняння ролі та функції державного сектору в інших постсоціалістичних системах із врахуванням особливостей їхнього розвитку, вплив влади на соціальну сферу, а також визначення подальшого вектору руху української економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна трансформація містить в собі два взаємозалежних процеси, які діють окремо один від одного. Перший процес має інституціональний характер — впровадження таких умов у середовище певної країни, яке б сприяло проведенню структурних змін, які впливають на рівень трансакційних витрат. У той час, як другий процес пов'язаний саме із структурними змінами на мікроекономічному рівні, які сприяють ефективному розвитку всередині секторів та галузей економіки, підвищують їх конкурентоспроможність.

Процес економічної трансформації у постсоціалістичних країнах було розпочато у зв'язку із глибокою кризою системи господарювання наприкінці ХХ сторіччя. Причини кризи соціалістичної системи лежать одразу у кількох площинах: політичній, економічній, соціальній, інституціональній, адже роль та значення держави в соціалістичній системі було досить вагомим. А принципи, на яких була побудована ця система (тоталітаризм, егалітаризм та відсутність ринку) лише на короткостроковому етапі існування соціалізму виявилися ефективними. У довгостроковий період система, в якій була відсутня належна мотивація до праці та існували численні обмеження (відсутність приватної власності, підприємництва, закриті кордони та інше), навіть за умов розвинутої (порівняно з іншими секторами) промисловості не була життєздатною.

Визначили необхідність у трансформаційних перетвореннях і протиріччя між політичною та соціальною системою, які утворилися у

заключний період існування соціалістичних систем. Політична влада, попри масовий характер впливу на економіку шляхом прямого регулювання процесів, виявлялася нездатною відповідати на запити суспільства, внаслідок чого тіньова економіка продовжувала розширюватися та існувати паралельно із легальною.

У часи існування соціалістичної системи політичну владу дуже часто ототожнювали зі збірним терміном "держава". Український економіст В. Геєць звертає увагу, що в західній економічній думці термін "держава" ототожнюють з "національна держава", у той час, як на сьогоднішній день "цей історично обумовлений феномен починає кардинально трансформуватися, оскільки виникають інші політичні формування, транснаціональні, професійні і, особливо, громадські утворення, які взагалі не мають чітко визначеної національної прив'язки, але значною мірою впливають, у тому числі, і на зміст сучасного розуміння особливо суверенітету національної держави" [1, с. 9]. Яскравим прикладом такого формування є Європейський Союз, який хоча і є об'єднанням суверенних держав, проте здатен впроваджувати свою політику щодо тих чи інших питань.

Реформування економіки постсоціалістичних країн не могло відбутися без відповідних змін у політичній системі, зокрема у відносинах влади. Монополія на владу, яка була притаманна соціалістичним країнам, означала, що влада здатна чинити суттєвий тиск на усі сфери життя, у тому числі й на економічні відносини. Відповідно, межі політичної влади у такій системі були досить широкими: увесь економічний цикл виробництво-обмін-розподіл-споживання прямо або опосередковано контролювався владою:

– виробництво: державний апарат готував директиви та плани відносно того, що вироблятиметься у країні. Так, наприклад, у роки соціалізму Радянський Союз приділяв суттєву увагу фінансуванню

військово-промислово комплексу;

– обмін: виробництво товарів мало відбуватися разом із випуском у обіг грошей (універсального еквіваленту), який поєднував виробника та споживача, а також із контролем над цінами. Разом із тим, вплив також мав монопольний характер у зв'язку із відсутністю комерційних банків, які б надавали кредити підприємцям або ж населенню.

– розподіл: державний апарат напряду розподіляв кошти на ті чи інші галузі виробництва

– споживання: відсутність конкуренції на ринку між виробниками (прямий вплив), наявність дефіциту споживчих товарів (опосередкований вплив)

Із запуском процесу постсоціалістичної трансформації країни мали позбутися щонайменше опосередкованого впливу держави на споживання у країні, створивши конкуренцію на ринку та наситивши ринок споживчими товарами. А також суттєво послабити вплив на виробництво, прибравши планово-директивну систему. Єдиний вплив, який мав залишатися за державою — розподіл галузевого фінансування (стратегічні підприємства продовжували перебувати під контролем держави).

Чому обмеження впливу політичної влади має значення? Політична система є невід'ємною складовою загальної системи, в яких поруч співіснують економіка та соціум. Від структури політичної системи залежить подальший вектор розвитку економіки, яка, в свою чергу, визначає добробут населення (розвиненість соціальної системи). Відповідну залежність однієї системи від іншої описували багато відомих економістів, зокрема Я. Корнаї у своїй праці "Соціалістична система: політична економія комунізму".

Французькі економісти С. Чарльз та І. Ель-Каруні погоджуються із поглядами Корнаї щодо залежності однієї системи від іншої. Розглядаючи

його “блокову” схему економічної системи (політична влада, право власності, механізм координації, економічна сфера, соціальна сфера) вони, водночас, вживають свою інтерпретацію останнім двом блокам [2, с. 388-389]. Зокрема, економічну сферу вони пов'язують із “поведінкою” самої системи (наприклад, чи є економіка плановою або ж яким є характер впливу держави на економічні процеси). Відповідно, вплив економіки на соціальну сферу є, на думку вчених, “економічним феноменом” та визначає характер економічного зростання, існування дефіциту на ринку товарів, безробіття на ринку праці та інших індикаторів, які є економічним відображенням цільової функції [3, с. 3].

Крім того, перші три блоки Корнаї, на думку вчених, можна об'єднати у ще один більший — інституціональний блок. Четвертий та п'ятий блоки відображають “економічний феномен” та залежать саме від характеристик інституціональної надбудови, у якій існує система. Тобто, навіть наявність деяких соціалістичних елементів у системі не свідчить про відмову від капіталізму. У Франції або Німеччині, наприклад, державний сектор економіки також відіграє важливу роль в економічних процесах. Проте оскільки інші елементи системи, передусім ті, що належать до інституціональної надбудови, суперечать постулатам соціалізму, і французька, і німецька економіки за своєю суттю є саме капіталістичними. Водночас, залежність між цими системами насправді не є односторонньою: якщо цільова функція не відповідає запитам суспільства, відповідають протиріччя між елементами самої системи, що у підсумку й призводить до необхідності зміни цієї цільової функції.

Погоджуються із цією тезою і німецькі вчені Г. Бест, Р. Гебауер та А. Зельхайзер. Вони звертають увагу, що на початковому етапі постсоціалістичної трансформації уряди більшості країн інтегрували у систему інститути, які вже тривалий час діяли у західних капіталістичних країнах. Причому впровадженням цих інститутів займалися еліти: вони не

утворювалися як результат запитів суспільства або ж не виносилися на широке обговорення. Проте з часом нова система інститутів сприяла приборканню негативних наслідків від трансформації та стала передумовою до подальшої побудови ринкової системи [4, с. 8].

Чи була вищезазначена стратегія інтеграції нових інститутів ризикованою? Так, оскільки постсоціалістичні країни, окрім системних відмінностей, також мали власний path dependence – теорія залежності від шляху, яка говорить, що кожна країна має свій унікальний досвід. Наприклад, Україна за останні 100 років пройшла процес соціалістичної трансформації в складі СРСР, побудови соціалізму, а також перебуває у процесі постсоціалістичної трансформації, який було запущено в момент кризи соціалістичної системи. Власне, саме path dependence і є однією із відповідей на питання, чому процес постсоціалістичної трансформації проходив в Україні інакше, аніж у Польщі, Чехії та інших країнах. Тобто навіть в умовах, коли постсоціалістична система “позичала” інститути у західних капіталістичних країн, вона все одно враховувала відмінності між ними. Це впливало на відношення до еліт та політичної влади з точки зору легітимності і, відповідно, на ефективність тієї політики, яку вони намагалися впровадити.

У Китаї, на відміну від східноєвропейських та пострадянських країн, вирішили йти своїм шляхом розвитку. Сучасна постсоціалістична система Китаю є формально однопартійною (насправді у парламенті Китаю представлені й інші партії, проте абсолютна влада саме за Комуністичною). Однак головною особливістю політичної системи Китаю є побудова на засадах меритократії, що суттєво її відрізняє від політичної системи сучасної України, Польщі чи інших постсоціалістичних країн.

Суть меритократії, як зазначає у своїй праці “Китайська модель. Політична меритократія та межі демократії” відомий вчений Деніел Белл, полягає у тому, що політична система повинна прагнути відбору лідерів із

найвищими здібностями й чеснотами, а не економічних принципів управління розподілом добробуту в суспільстві. Тобто, політична система та управлінці, які її представляють, мусять відповідати передусім на запити, які формуються у суспільстві. З іншого боку, ці ж управлінці мусять формувати політику, орієнтовану на довгостроковий період, формуючи у соціумі той або інший набір цінностей [5, с. 231].

“Політичний вибір” Китаю на користь меритократії також став і одним із чинників вражаючих темпів економічного зростання, які спостерігалися у країні за останні 40 років. Починаючи з 1977 року, у Китаї, згідно даних Світового банку, не спостерігалось жодного року, коли темпи економічного зростання були від’ємними:

- 1977-1987 рр: 5.2% — 15.2%
- 1987-1997 рр: 3.9% — 14.2%
- 1997-2007 рр: 7.6% — 14.2%
- 2007-2017 рр: 6.8% — 10.6% [6].

Із проголошенням курсу на побудову ринкової економіки, постсоціалістичні країни та їхні уряди також повинні були зняти обмеження щодо зовнішньої торгівлі. “Законсервованість” економіки і обмежений характер торгівлі (соціалістичні країни вступали у торгові зв'язки з іншими країнами, але лише на рівні урядів країн) мали залишитися у минулому, у той час, як зняття обмежень відкривало нові можливості:

- участь у міжнародній торгівлі відкривала постсоціалістичним країнам доступ до нових технологій, що створювало передумови для розвитку власного виробництва з метою зростання конкурентоспроможності на світовому ринку;
- залучення кредитних ресурсів на зовнішніх ринках;
- розвиток експортоорієнтованої моделі: насичення товарами не лише власного ринку, але й пошук інших ринків збуту;

- відкриття для внутрішнього ринку товарів та послуг, які не виробляються всередині країни.

Головною загрозою для постсоціалістичних країн за умов відкриття кордонів стало зменшення ВВП за рахунок від'ємного сальдо торгівельного балансу. Розвинені економіки використовували перевагу у високотехнологічній продукції після того, як постсоціалістичні країни відкрили свої ринки для їхньої продукції. Тому державі потрібно було шукати інші шляхи впливу (впровадження квот або ж високі мита) для того, щоб обмежувати рівень імпорту або ж максимізацію власної вигоди (податкові надходження) для того, щоб компенсувати негативні наслідки від цього. Кінцева мета — зростання експорту до рівня, коли б він переважав імпорт. Китаю це вдалося, у той час, як інші постсоціалістичні країни зіштовхнулися у цьому сенсі із серйозними проблемами.

Не менш важливим є вплив держави на ціноутворення всередині країни. Після проголошення побудови ринкової системи на початковому етапі більшість постсоціалістичних країн зіштовхнулися із серйозною проблемою у вигляді гіперінфляції, через яку обезцінювалася національна валюта. Насправді ж, соціалістична система "приховувала" інфляцію, яка є природнім явищем для будь-якої економіки. Проте якщо в одному випадку це приховування було елементом ідеологічної системи, яку намагалася нав'язати влада, то в іншому для приховування влади використовувалися саме економічні важелі влади на ціноутворення.

На сьогоднішній день, держава зберігає за собою часткову монополію на ціноутворення на тих підприємствах, які залишаються під її контролем. Однак у більшості випадків ціни на товари та послуги встановлюються приватним сектором. А самі підходи до контролю рівня інфляції мають зовсім інший характер: держава використовує інструменти фінансово-бюджетної та грошово-кредитної політики для того, щоб обмежити її зростання.

Змінився вплив держави і завдяки появі сучасної грошово-кредитної політики. Поява кредитних установ (у першу чергу комерційних банків) сформували зовсім іншу систему важелів, які перебувають під владним контролем. Тепер участь держави не зводиться лише до емісії ("друку") грошей — механізм відсоткової ставки, підтримка валютного курсу вийшли на перший план. А джерелами фінансування стали операції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Яскравим прикладом того, як зміни у межах політичної влади вплинули на розвиток трансформаційного процесу, стали реформи у Польщі. Попри демократичний вибір реформаторів, які прийшли до влади з метою побудови ринкової економіки, сам принцип відбору у певній мірі був схожий на китайський: суспільство обирало собі урядовців, виходячи із цільової функції, в основі якої була приватна власність та підтримка підприємництва. Це відобразилося на тому, що на початковій стадії Польща, яка також відчувала суттєві біфуркації, пов'язані зі змінами на інституціональному рівні, змогла впровадити такі інструменти макроекономічної стабілізації, які б не суперечили цільовій функції. Польський уряд встановив контроль над грошовою пропозицією, обліковою ставкою, а також сформував таку бюджетну політику, завдяки чому було досягнуто лібералізації цін, зростанню обсягів зовнішньої торгівлі, а також дедоларизації. А розвиток малого та середнього бізнесу сприяв тому, що Польща, попри серйозні негативні ефекти від лібералізації цін та зменшення реальних доходів на початковій стадії трансформаційного процесу, змогла через кілька років показувати стабільні темпи економічного зростання.

У пострадянських країнах перетворення у відносинах власності мали свої особливості та негативні аспекти. На початковому періоді в Україні та інших країнах спостерігався процес роздержавлення економіки. Як зазначають учені М. Галабурда та Г. Кириллова, "процес переходу від

адміністративно-централізованої системи з високим рівнем державного втручання до ліберального ринкового порядку припускає широкий перерозподіл господарських повноважень і прав власності від держави до приватних суб'єктів ринкового господарювання". Водночас, із перерозподілом господарських повноважень та процесами масової приватизації, які спостерігалися на початковій стадії постсоціалістичної трансформації, виникла одразу низка суперечностей, які унеможлилювали досягнення поставлених задач:

- жодна з програм приватизації так і не досягла заявлених цілей;
- відсутність у вже приватизованих об'єктів "ефективного власника", що дозволило б забезпечити максимізацію задоволення потреб у суспільстві;
- невідповідність реальних надходжень від приватизації і запланованих;
- приватизація монополій, яка не тільки зменшує економічну ефективність, а й може призвести до економічного і політичного диктату;
- дисконтування майбутнього через приватизацію високоприбуткових підприємств;
- більшість об'єктів приватизації вимагає від держави вибору з-поміж сьогоденного державного забезпечення благами та з-поміж їх забезпечення в майбутньому [7, с. 10].

Чеські економісти Павел Махонін, Мілан Тучек та Мартін Некола звернули увагу на інший бік політичного впливу на розвиток економіки — роль еліт. Вони зазначили, що на початкових етапах економічної трансформації у суспільстві паралельно існували стара та нова соціальні та культурно-цивілізаційні структури, які зіштовхнулися одна з одною. Стара ("соціалістична") структура — те, що залишилося від бюрократичних та егалітарних зв'язків у системі, у той час, як нова ("постсоціалістична") —

те, що виникло уже під час трансформаційного процесу. Причому нову культурно-цивілізаційну структуру вчені, як і Деніел Белл, пояснюючи особливість політичного розвитку в Китаї, також ототожнюють з меритократією, звертаючи увагу на те, що завдяки елітам систему вдалося трансформувати саме на політичному рівні [8, с. 539].

Чи можна ставити знак рівності між роллю еліт у постсоціалістичному Китаї та країнах Східної Європи, виходячи із політичного впливу на інші сфери життя? На перший погляд, засадничі речі, які вони проголошують, є досить схожими. Будуючи нову економічну систему, в уряді та суспільстві мали бути сформовані основні пріоритети, які вкладаються у її цільову функцію. Це ті напрямки державної політики, на які чиниться політичний вплив у зв'язку із неможливістю ринку самостійно врегулювати та вирішити ці проблеми.

Нові еліти не могли виникнути без відповідних змін у соціальній структурі населення. У західних країнах, як зазначає вчений М. Козловець, "зміни в соціальній структурі відбувалися під впливом нових виробничих та інформаційних технологій, зростання матеріального добробуту людей, зміщення їх ціннісних орієнтацій на користь вільного часу і культури, розширення міжособистісних зв'язків і відносин" [9, с. 42]. Крім того, зміни відбувалися і всередині самого робітничого класу, який в умовах постіндустріальної економіки (а у випадку із постсоціалістичними країнами — і під час трансформаційного процесу) має безліч перехідних рівнів та є диференційованим.

Пройшовши початковий етап постсоціалістичної трансформації, урядам більшості країн вдалося сформувати нове політично стабільне середовище, у якому саме розвиток приватної форми власності відіграв важливе значення. На відміну від часів соціалізму, де пучок прав власності був розмитий, і ніхто не ніс напряду відповідальність за використання об'єкта власності.

Формування політично стабільного середовища уможливило реалізацію іншої цілі: активне поширення приватної форми власності. Проявом реалізації приватної власності можна вважати утворення та поширення класу підприємців, що тривалий час або був заборонений в епоху соціалізму, або ж не мав достатньо високого значення. Важливість підприємницької діяльності більшість економістів пояснюють із економічним зростанням: якщо підприємницький сектор достатньо розвинутий і не має жодних перепон з боку державних органів влади, то економічне зростання в цих країнах, як правило, є вищим. Баумоль, зокрема, ще за 20-25 років до початку трансформаційних процесів у постсоціалістичних країнах писав, що "центральне питання, з яким зіштовхується кожна ринкова економіка, пов'язане з тим, як стимулювати підприємницьку активність" [10, с. 894]. Для постсоціалістичної системи, яка ще почала освоювати для себе нову дійсність, пошук відповіді на це питання було надзвичайно важливо.

З іншого боку, очевидно, що навіть засадничі речі державної політики (освіта, охорона здоров'я, наука, підтримка малозабезпечених верств населення) чи навіть пошук оптимальної комбінації "інфляція-безробіття" або ж балансу у податкової політики є особливими для кожної країни. Роль політичної еліти у такому разі має на меті вирішення двох задач: 1) реалізація державної політики із врахуванням цільової функції; 2) мінімізація витрат та максимізація вигід. А в умовах інтеграції постсоціалістичних систем у глобальну економіку, ці еліти також мали виступати у ролі посередників, представляючи інтереси країни на міжнародному рівні.

Однією із головних суперечностей трансформаційного процесу у більшості пострадянських країн залишається його незавершеність. Причому ці зміни стосуються саме впливу політичної влади на економічні процеси, внаслідок чого сам характер перетворень вчені вважають

“декоративним”. Це пов'язано із тим, що на інституціональному рівні система взаємозв'язків вже не відповідає ознакам соціалізму, проте й ринкової капіталістичної системи у чистому вигляді також немає. А еліти, які прийшли до влади у цих країнах під час зміни політичного вектору, або виявилися нездатні до інтеграції нових інститутів західного зразка з врахуванням особливостей середовища, або ж впроваджували неефективну політику, яка утворила “гібридну” ринкову систему, в якій елементи старої системи, попри суперечливий характер, здатні існувати незалежно від нових.

В Україні, яка також пройшла етап побудови ринкової економіки, хоча й продовжує перебувати у процесі постсоціалістичної трансформації, не менш важливою є також роль політичної влади у процесі побудови держави загального добробуту. Економістка Тетяна Мацієвич зазначає, що “основною особливістю держави загального добробуту є соціальне страхування, положення, яке є загальним для найбільш розвинених індустріальних країн”, наводячи у якості прикладу системи соціального страхування та забезпечення, які існують у Великій Британії та Сполучених Штатах [11, с. 178]. Це підтверджує тезу про те, що із переходом на систему ринкових механізмів роль політичної влади та держави не знецінюється, а також трансформується відповідно до тих викликів, які з'являються.

Висновки. Питання меж політичної влади для постсоціалістичних країн залишається актуальним і на сьогоднішній день. Це пов'язано зі змінами функцій влади, зокрема необхідністю збільшеного у порівнянні з усталеними впливу влади на наступні елементи:

– вибір між ефективністю та справедливістю. Влада у кожній економічній системі постсоціалістичних країн визначає для себе “межі втручання” в економічну та соціальну політику за допомогою перерозподілу на користь найменш захищених верств населення, або ж

навпаки стимулюючи розвиток малого та середнього бізнесу шляхом зменшення рівня оподаткування. Власне, саме співвідношення між ефективністю та справедливістю є частиною тієї цільової функції, яка визначається владою.

– злагодження негативних наслідків реформ для ефективності та справедливості розподілу. Влада не лише робить вибір між ефективністю та справедливістю, впроваджуючи відповідні програми, але й також здійснює функцію “самоконтролю”. Саме завдяки злагодженню негативних наслідків реформ влада займається управлінням по відхиленнями, спрямовуючи систему у напрямі до закладеної цільової функції.

– обмеження надлишкового впливу. Функція “самоконтролю” влади має відношення не лише до корекції реформ, які вона запроваджує, але й з метою уникнення надлишкового впливу на саму систему. Інакше кажучи, межі влади у нинішніх постсоціалістичних економіках все одно мають певне максимальне значення, далі якого система перестає бути ринковою і стає соціалістичною.

В Україні зміна меж політичної влади сприяла проведенню процесу постсоціалістичної трансформації та переходу до ринкової системи. Разом із тим, цей процес залишається незавершеним у зв'язку із “неринковим” впливом держави на економіку. Яскравий приклад — відсутність ринку землі в Україні, яка стримувала можливість реалізації права власності. Перегляд ролі та функцій держави, а також меж політичного впливу на інші сфери залишається одним із основоположним питань, відповідь на яке має бути чітко визначеною, оскільки саме це гальмує економіку, створює несприятливе середовище для ведення бізнесу та формує ризики, які відштовхують інвестиції та сприяють відтоку капіталу з країни.

Література

1. Геєць В. Політико-економічні засади дослідження сучасного суспільства. *Економічна теорія*. 2015. № 3. С. 5-13.
2. Корнай Я. Социалистическая система. Политическая экономия коммунизма. М. : НП «Журнал Вопросы экономики», 2000. 672 с.
3. Charles S., El Karouni I. Post-socialist Transformation and Growth Regime: Some Comments about the Chinese Case. *International Journal of Development Issue*. 2008. October. P. 1-20.
4. Best H., Gebauer R., Salheiser A. Political and Functional Elites in Post-Socialist Transformation: Central and East Europe since 1989/90. *Historical Social Research*. 2012. Vol. 37, №2. P. 7-13.
5. Bell D. The China Model: Political Meritocracy and the Limits of Democracy. *Princeton University Press*. 2015. P. 309.
6. World Bank, 2020. URL: <https://data.worldbank.org>
7. Галабурда М., Кириллова Г. Методологічні властивості еволюційного інституціоналізму в трактуванні проблем трансформаційної економіки. К. : КНЕУ, 2009. С. 7-16.
8. Machonin P., Tucek M., Nekola M. (2006). The Czech Economic Elite after Fifteen Years of Post-socialist Transformation. *Czech Sociological Review*. 2006. Vol. 42, No. 3. P. 537-556.
9. Козловець М. Соціальна структура українського суспільства в контексті постсоціалістичних трансформацій. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2017. № 4 (35). С. 41-57.
10. Baumol W.J. Entrepreneurship: Productive, Unproductive, and Destructive. *Journal of Political Economy*. 1990. October. №5.
11. Мацієвич Т. Теоретичний підхід до трансформації держав добробуту в економіці. Х. : ХДАЕУ, 2020. С. 176-179.

References

1. Heiets V. Polityko-ekonomichni zasady doslidzhennia suchasnoho suspilstva. Ekonomichna teoriia. 2015. № 3. S. 5-13.
2. Kornay Ya. Sotsialisticheskaya sistema. Politicheskaya ekonomiya kommunizma. M. : NP «Zhurnal Voprosy ekonomiki», 2000. 672 s.
3. Charles S., El Karouni I. Post-socialist Transformation and Growth Regime: Some Comments about the Chinese Case. International Journal of Development Issue. 2008. October. P. 1-20.
4. Best H., Gebauer R., Salheiser A. Political and Functional Elites in Post-Socialist Transformation: Central and East Europe since 1989/90. Historical Social Research. 2012. Vol. 37, №2. P. 7-13.
5. Bell D. The China Model: Political Meritocracy and the Limits of Democracy. Princeton University Press. 2015. P. 309.
6. World Bank, 2020. URL: <https://data.worldbank.org>
7. Halaburda M., Kyrylova H. Metodolohichni vlastyvoli evoliutsiinoho instytutsionalizmu v traktuvanni problem transformatsiinoy ekonomiky. K. : KNEU, 2009. S. 7-16.
8. Machonin P., Tucek M., Nekola M. (2006). The Czech Economic Elite after Fifteen Years of Post-socialist Transformation. Czech Sociological Review. 2006. Vol. 42, No. 3. P. 537-556.
9. Kozlovets M. Sotsialna struktura ukrainskoho suspilstva v konteksti postsotsialistychnykh transformatsii. Visnyk Natsionalnoho universytetu «Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho». 2017. № 4 (35). S. 41-57.
10. Baumol W.J. Entrepreneurship: Productive, Unproductive, and Destructive. Journal of Political Economy. 1990. October. №5.
11. Matsiievych T. Teoretychnyi pidkhid do transformatsii derzhav dobrobutu v ekonomitsi. Kh.: KhDAEU, 2020. S. 176-179.